

ZATYKÓ VIVIEN

Magyar bolgárok? Etnikus identitás és akkulturáció a bánáti bolgárok körében

Közismert, hogy a Bánát* a törökök kiűzése után a Kapát-medence etnikailag legtarkább része lett. Az egykor a történelmi Magyarországhoz tartozó, Maros, Tisza és Duna által bezárt terület jelenleg nagyobb részét Romániához tartozik. A 18. század közepe óta katolikus bolgárok csoportja is itt él, akik kulturálisan leginkább a magyarokhoz és németekhez hasonlítottak, ugyanakkor etnikus identitásukat és anyanyelvüket a mai napig őrzik.

Dolgozatom célja bemutatni, hogy egy viszonylag teljes akkulturáció mellett, hogyan tudták megőrizni a bolgárok etnikus tudatukat, és ennek a folyamatnak a jellege hogyan változott időben.¹

A bolgárok betelepülése a Bánátba

A bolgárok két hullámban érkeztek a Bánátba. Az első csoport 1738-ban települt be, és megalapították Ó-Bessenyő falut. A második csoport 1741-ben költözött Vingára. A vingai bolgárok Északnyugat-Bulgária városaiban laktak (Csiprovec, Kliszura, Kopilovec, Zselezna), ahol a 17. századra fejlett gazdasági és kulturális élet alakult ki. Ebben jelentős szerepet játszott az ott megtelepedett ferences misszió. Az addigra már katolikus hitre tért bolgárok felkelést szerveztek a Bulgáriát elnyomó török hatalom ellen. A felkelés kudarcba fulladt, és a bolgárok a török megtorlás elől a Dunán átkelve Kis-Oláhországba menekültek, ahol a visszatérés reményével éltek egészen addig, amíg az időközben (1736-37) kitört osztrák-török háború során egy újabb török támadás nem érte őket. Ekkor került szóba a telepéseket váró Bánát. A bolgárok azonban addig vártak a beköltözéssel, amíg az akkori Habsburg-uralkodó, Mária Terézia kiváltságait meg nem erősítette. Az osztrák kormányzás szívesen vette a bolgárok letelepedési szándékát, hiszen telepítési politikájuknak megfelelően elsősorban katolikusokat és lehetőleg nem magyarokat részesítettek előnyben. Minthogy a Vingára költöző bolgárok jogait megerősítették, Mária Terézia a „jó királyné” szerepében él a mai napig minden vingai bolgár emlékezetében, majdhogynem a bánáti bolgárok „nemzeti” királynőjeként tartják számon. Az akkulturációhoz szükséges pozitív viszony az államhoz tehát már a Bánátba való költözésük kezdetén megvolt.

Az Ó-Bessenyőre települt bolgárok Észak-Bulgária Duna menti falvaiból származnak. Mielőtt a 17. század végére a katolikus hitre tértek volna, paulikánusok voltak. (A kutatásban még vitatott, hogy ez a bogumil eretnokség egyik fajtája vagy egy ókeresztény szekta volt-e?) Ez számunkra annyiból érdekes, hogy ezek a bolgárok a paulikánus önelnevezést használták, amit később a vingai bolgárok is átvettek. A paulikánusok az 1737-es osztrák-török háború során az osztrákok oldalán harcoltak, és az osztrák vereség után a menekülő csapatokkal tartottuk. Így kerültek egyenesen a Bánátba. A bánáti bolgárok száma a betelepüléskor 4600 fő volt, jelenleg körülbelül tízezren élnek hét községben: Vinga, Ó-Bessenyő (bolg.: Stár Bišnov, rom.: Dudestii Vechi), Bolgártelep (bolg.: Telepa, rom.: Colonia Bulgara), Brestye (bolg.: Bréšća, rom.: Brestea), Denta, Detta (bolg. és rom.: Deta), Nagyszentmiklós (bolg.: Smikluš, rom.: Sinnicolau Mare). Még két fontos dátumot kell megemlítenünk, ami ismét migrációra készítette a bánáti bolgárokat. Az egyik 1878, amikor Bulgária független állam lett, és ezt követően sokan repatriáltak, a másik a Trianoni béke (1920), amikor a Bánát ezen

területe Romániához került. Ekkor szintén tömegesen költöztek el Magyarországra, Kanadába és az Egyesült Államokba.

Akkulturáció a 19. században

A Bánátban egymástól nyelvükben, történelmi-társadalmi gyökereikben, hagyományaikban teljesen eltérő közösségek kerültek egymással kapcsolatba, és ezzel önkéntelenül megkezdődött a kultúrák kölcsönhatása. A különböző etnikumok közötti akkulturáció mértékét és irányát meghatározta a Bánátba való érkezés ideje, a befogadó és kibocsátó országhoz (etnikumhoz) való viszony, a gazdasági élet, a kisebbségi politika, és főleg a kezdeti időszakban a vallás. Nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy az eltelt majdnem 300 év alatt ez a terület négyszer cserélt „gazdát”: kezdetben osztrák koronataromány volt, majd a Magyar Királysághoz tartozott, később az Osztrák-Magyar Monarchia része volt, a 2. világháború után Románia, a volt Jugoszlávia és Magyarország osztozott rajta.

Történetileg legrégebbi gyökerei a bolgár-német magyar együttélésnek voltak. Az akkulturációs folyamatok megindulása szempontjaitól az idő mellett nagyon fontos szerepet játszott a római katolikus közös vallás.

A bánáti bolgárokról az első részletes feljegyzések a 19. század végéről származnak.² Ezekből kitűnik, hogy a 150 éve ott élő bolgárok kulturálisan főleg a magyarokhoz hasonlítottak. A „magyar bolgár” elnevezés nem tudni, mennyire volt elterjedt, mindenesetre a századfordulón kiadott egyik lapjuknak ez a címe, valamint egy 20. század elején élt bolgár férfi önéletrajzában így nevezi magát. Az akkulturáció a kultúra különböző részleteiben jelentkezik, különböző mértékben. Ezen belül is különbséget kell tennünk Vinga és Ó-Bessenyő között. Vinga földrajzi elhelyezkedése (tudniillik két nagyváros - Temesvár és Arad - között fekszik félúton, a két várost összekötő vasút is keresztülmegy Vingán), városias élete és vegyes lakossága (a bolgárok mellett magyarok, németek és románok) erősebb akkulturációt eredményezett. Ezzel szemben Ó-Bessenyő elszigeteltebb területen fekszik, többségében bolgár lakosságú, így kedvezőbb feltételei voltak annak, hogy megőrizze hagyományait.

Az akkulturációs folyamatok elsősorban az anyagi kultúrát a valláshoz kötődő ünnepeket és szokásokat, a táncot és a zenét érintették. (Jelen dolgozatban nincs lehetőség mindezeket a változásokat részletesen elemezni, ezért csak az építkezést és a táplálkozást emelem ki.)

Az anyagi kultúra változásában nagy szerepet játszottak az adott természeti viszonyok és a telepésekre vonatkozó előírások. A falvak mérnökök tervei alapjára épültek, hosszú egyenes és széles utcákkal. A rendeletek még azt is meghatározták, hogy a telek melyik részére épüljenek a házak, miből készüljenek, milyen helyiségek legyenek bennük, és milyen elrendezésben. Ezért ha egy bánáti bolgár faluban járunk, annak utcaképe nem tér el más bánáti, dél-alföldi falutól. A termékeny földű sík területéri megtelepedő bolgárok a 19. században már intenzív gabonatermesztéssel, ló-, szarvasmarha- és sertésstenyésztéssel foglalkoztak. A vingaiaknak mindezekhez a változásokhoz nagyobb utat kellett megtenniük, hiszen ők a Balkán-hegység lábánál elterülő városok kereskedői voltak, a Bánátban pedig egy síkvidéki paraszti életmód lett részük. Gazdálkodásuk semmiben nem tért el az alföldi magyar gazdálkodástól. Talán ez az egyik oka annak, hogy táplálkozási kultúrájuk jellege teljes mértékben hasonlított a körülöttük élő magyar és német konyhához. A 19. század végi leírásokból már ez derül ki, pedig akkor még „csak” 140 éve éltek ott a bolgárok. Egyedül a karácsonyi asztalra kerül bolgár szokásoknak megfelelően kilencféle termény és alakos kalács. (A kalács tetejére tésztaból mintázott bárányt, szénakazalt stb. helyeznek.) A többi ünnepre magyaros töltöttkáposztát, paprikást (ennek az ételnek magyar elnevezését is

átvették), babgulyást, fánkot stb. esznek. A sertésfeldolgozás is „magyar” módon történik, ugyanúgy készítenek kolbászt (kalbaszi), májashurkát (majus) stb., és disznózsírral főznek. Ezzel szemben a hagyományos bolgár konyha a főzéshez olajat használ, lejellemzőbb a juh- és kecsketartás, ebből kifolyólag a juhtúró, tej- és húsfogyasztás. Kevés a tézstaféle, jellemzőbb a zöldséges ételek készítése.

Ljubomir Miletics bolgár tudós 1895-ben, majdnem 100 évvel ezelőtt járt először a bánáti bolgároknál; Szent István napján, amelyet a bolgárok magyar nyelvű misével ünnepeltek. Többek között azon sajnálkozott, hogy a magyar hatóságok parancsára megszüntették a bolgár nyelvű tanítást, és Vingán maguk a bolgár tanítók is egyetértettek a rendelettel. Vendéglátója szomorúan mutatott rá két lányára, akik már csak magyarul tudtak beszélni. Ezekután Miletics már csak pár évtizedet jósolt a bánáti bolgároknak a teljes asszimilációig.³ Jóslata azonban a mai napig nem következett be. Hogy melyek voltak azok az események, amelyek az asszimiláció egyenes vonalát megtörték és visszafordították, arra a következőkben keresünk választ.

Az etnikus identitás változása

A bolgár vagy bánáti bolgár etnikus identitás alakulásának három szakaszát különíthetjük el. Mindhárom szakaszban fontos szerepet játszik a befogadó ország kisebbségi politikája és a kibocsátó ország viszonya határain túl élő szórványaihoz. Ennek részletes elemzése azonban a kutatás további feladatai közé tartozik.

Az első szakasz 1862-től az 1890-es évekig tartott. Ekkor a Bánát a Monarchiához tartozott. Az osztrák-magyar kiegyezés körüli, illetve az azt követő időszak ez. A magyar hatóságok kezdeményezésére merült föl a bolgár iskola gondolata, amelynek aztán lelkes támogatói akadtak a bolgárok körében. A bolgár értelmiség tankönyveket adott ki sajátos dialektusukban és latin betűkkel.⁴ Felmerül a gondolat, hogy tudnák-e hasznosítani tanítás céljából a „Bulgáriában” megjelent könyveket. Ezt az ötletet azonban elvetik a bánáti tanítók, minthogy azok a könyvek cirill betűsek, és ezt ők nem tudják olvasni. Ebben az időszakban tehát saját írásbeliségük megteremtésére törekedtek. Identitásuk alakulását hűen tükrözi a bánáti bolgár helyesírást összefoglaló tankönyv (Rill, Jozu: *Balgarskutu právuipisanji*. Pest, 1866.) előszavába írt mondat:

„Mert mi tiszta bolgárok akarunk maradni, és mivel Magyarországon élünk, jó magyarok is.”

A bánáti bolgár sajtókiadás kezdete is ehhez az időszakhoz köthető. A főbb orgánumok a következők voltak: *Bolgár-naptár. Bálgarscí deněvnic.*. Szerk.: Kossilkov, Leopold. 1879-1891; *Vingánska Nárudna Nuvála*. Szerk.: Kossilkov, Leopold. 1881., 1885-1888; *Temesvingai Híradó* és társlapja a *Madžarscí-balgarin*. Szerk.: Manusov, János. 1893-1894., 1905. Ezekben a kiadványokban a bolgár, palkene és dél-magyarországi vagy magyar bolgár elnevezésekkel találkozunk. Az évenként megjelenő bolgár kalendárium az, amelyben leginkább alakítják identitásukat. Legtöbbet saját történelmükről; a betelepedésről és Mária Teréziáról szóló legendákról írnak, szó esik közvetlen környezetükben történt eseményekről (például: szegedi árvíz, szoborállítást Széchenyinek) és a Habsburg-uralkodók egy-két életrajzi adatáról. Nem hiányzik egy-egy mese és népdalszöveg sem.

Összességében erről az időszakról azt lehet mondani, hogy ekkor kezdődik a tudatos identitás-alakítás. Ez a törekvés elsősorban a magyarországi bolgár létre helyezi a hangsúlyt, és megpróbál egészséges beilleszkedési alternatívát adni a bolgár nyelvű népességnek azzal, hogy tudatosítja benne bolgár mivoltát. Ez utóbbinak elsődleges eszköze a bánáti bolgár történelmi tudat és nyelv tanítása. A korszak másik jellemző jege, hogy a kibocsátó országgal, Bulgáriával alig van kapcsolatuk. (Ennek történelmi háttere, hogy Bulgária 1878-

ban lesz független ország, addig a Török Birodalom része.) A korszak végét jelzi a bolgár nyelvű tanítás megszűnése (1894-96).

A másik fontos periódus az 1930-as évek végén kezdődött, és a második világháborúig tartott. Ekkorra gyökeresen megváltozott a bolgárokat is érintő társadalmi-politikai és történelmi helyzet. A Bánát akkor már Romániához tartozott, Bulgária független állam lett, ahova több bánáti bolgár család is visszaköltözött. A Romániában élő bolgárokat elismerték mint nemzeti kisebbséget, ugyanakkor terjedt a nacionalizmus eszméje. Úgy tűnik, a bolgárok nem érezték jól magukat az új államban, nagyon sokan költöztek el. „A mi öregjeink nagyon szerették a magyarokat, mindenben velük tartottak. Ezért aztán mindig is azt akarták, hogy visszakerüljenek Magyarországhoz. Amikor látták, hogy nem megy, sokan átmentek, repatriáltak” - füzi hozzá 1994-ben egy Bessenyei férfi.

Akik otthon maradtak, azoknak a megváltozott viszonyok mellett ismét meg kellett határozniuk önmagukat. Romániában éltek, a magyar államhoz már nem volt közük, de a román államhoz és a román etnikumhoz még kevésbé kötődtek. Két választásuk volt; egyrészt sajátos történelmük és kultúrájuk tudatos továbbéltetése, másrészt visszanyúlni a gyökerekhez, azaz kapcsolatfelvétel Bulgáriával. Önelnevezésüket megváltoztatták. A „magyar” jelzőt a „bánáti”-val váltották fel, regionálisan határozták meg magukat. 1936-ban ismét megjelentették évkönyvüket (*Banátségi balgarségi kalendár*. 1936-39., 1940), amelynek címében már a bánáti bolgár elnevezés szerepel, emellett a köznapi használatban a bolgár és palkene elnevezések továbbra is megmaradtak. Újságot adnak ki *Banátségi balgarségi glasnic* címmel. Az újság szerkesztői tudatosan törekedtek a lokális, bánáti bolgár tudat kialakítására. A szerkesztők között találjuk Anton Lebanovot, a bánáti bolgárok neves költőjét, aki jelenleg Szófiában él. Verseiben megteremti azt a bánáti tájat, amely az itt élő bolgárok hazája, valamint az egységes bánáti bolgár (palkene) „népet”, akik véleménye szerint csak együtt, összefogva képesek megmaradni mint kisebbség.

Bánáti bolgár tudatuk további fontos építőkövei: az anyanyelvük (bánáti bolgár dialektusban) és történelmük, s ezenkívül megszerkesztik a bánáti bolgár irodalom fogalmát. Egyik legnagyobb egyházi ünnepüket kinevezik nemzeti napnak és egyik népszerű dalukat bánáti bolgár himnusznak.⁵ A bánáti bolgár irodalmon a Bánátba való költözésükről, letelepedésükről és Mária Teréziáról szóló legendákat és népi költők alkotásait értik. Érdeemes megemlíteni a bánáti bolgárok tudatos szöveges folklóráját. Ezeket az énekeket egy-egy parasztember írta, és jellemzőjük, sokszor egyedüli értékük, hogy tele vannak etnikus szimbólumokkal. Ezért belekerültek a bánáti bolgár sajtóba, a helyi dalárda is a repertoárjába vette, és idővel már mint bolgár népköltészetet adják elő.

Az előző korszakhoz képest nagy változást jelent az, hogy erős hangsúlyt kap a külső viszonyítási pont az „anyaország” és a bolgár öntudat is. Itt már két szálon futnak tehát tovább az események; egyrészt tovább építik a bánáti bolgár öntudatot, másrészt Bulgáriához és a bolgárokhoz való tartozásukat is igyekeznek kihangsúlyozni.

Történelmük már nemcsak ott kezdődik, amikor a Bánátba értek, hanem ott, amikor a „régisínek”-ből elindultak. Az újságokban lemutatják a bolgár uralkodókat, költőket, a bolgár népköltészetet, szokásokat, a fotók az akkori bolgár királyt és a bolgár népéletből vett képeket ábrázolják. E két szál összekapcsolódik az első nemzeti nap megünneplésekor, 1936. augusztus 15-én, Ó-Bessenyőn. Ez az időpont a Bessenyei templom búcsúnapja is egyben. Ekkor, a bánáti bolgárok első találkozásánál határozták el, hogy ez lesz a nemzeti napjuk, és minden évben más-más bánáti bolgár település vezetőinek szervezésében megünneplik. A beszédekben elhangzott, hogy ezentúl ne nevezzék magukat „palkenek”, hanem büszkén vallják, hogy ők bolgárok. Az ünnepre nemcsak más falubeli bánáti bolgárokat hívtak meg, hanem más romániai bolgárok képviselőit is. Mindezek után az ünnepséget a helyi (és nem bolgár bolgár) hagyományoknak megfelelő elemekből állították össze: hegedűszóra táncoltak

bánáti bolgár táncokat. (A bánáti bolgárok hangszeres zenéje és táncaik nem bolgár eredetűek, hanem átvételek.)

A második világháború után ismét lehetőség nyílt bolgár nyelvű iskolai oktatásra. Ekkor azonban már nem saját nyelvjárásukat tanították, hanem irodalmi bolgár nyelvet Bulgáriából küldött, tanítók segítségével. 1948-ban az akkori tanító a gyerekeknek megtanított egy eredeti bolgár táncot (a racsenicát), és a tánc előadásához bolgár népviseletet hozott. Ez a tánc azóta szerepel a bánáti bolgárok hagyományait bemutató ünnepeken.

A harmadik szakasz 1990-ben, Ceaușescu bukása után kezdődött. A várva várt szabadság a bolgár lakosság számára kisebbségi jogaik szabad gyakorlását is jelentette. Az értelmiség azonnal élt is az alkalommal. Már 1990 januárjában újrászervezték a Bánáti Bolgár Szövetséget, Temesvári központtal. A Szövetség alapítói és aktív tagjai tanárok, orvosok, a műszaki értelmiség és kisebb mértékben a papság. Céljuk a bánáti bolgár hagyományok ápolási, kulturális életük szervezése. A Szövetség lapja, a *Náša Glás (A mi szavunk)* kéthetente jelenik meg. Tartalmilag az előző korszak újságjának, a *Banátsçi balgarsçi glásnić* folytatásának tekinthetjük. Kiemelkedő helyet kap az önmeghatározáshoz nélkülözhetetlen történelem, „A mi történelmünk” rovatcímme. Kezdetben itt a Bessenyei Historia Domus szövegét közlik bolgár fordításban, majd Bulgária történelméből mutatnak be egy-egy fejezetet. Fontos szerepet kap a „bánáti bolgár irodalom” ismertetése is. A régebbi (máshol már közölt) versek, népdalok, legendák, mesék mellett feltűnően nagy számban szerepelnek újabb alkotások is, elsősorban versek. Állandó rovatban tárgyalják a katolikus vallással összefüggő problémákat. Formailag a vallási kérdések kapnak legnagyobb teret az újságban, ami hűen tükrözi a vallásnak a bánáti bolgárok életében és identitásában betöltött jelentős szerepét. Az újság jellemzője, hogy továbbra is a helyi dialektusban, latin betűkkel nyomtatják, holott az iskolákban már több mint 40 éve csak az irodalmi bolgárt tanítják. Az imakönyveken és egy-egy helyi kiadványon kívül tehát ez az egyetlen nyomtatvány, amit a lakosság mindennapi (vagy éppen nem mindennapi) beszélt nyelvében olvashat.

Szintén 1990-től a temesvári rádió és az aradi televízió kéthetente fél órában bolgár adást sugároz. A televízió és rádió szignálja a - már az előzőekben említett - bánáti bolgár „himnusz”. Az adásokban elsősorban hagyományait - ünnepeiket, szokásukat - mutatják be. Ezek a hagyományok nagyjából a 19. század végére alakultak ki, és eredetüket tekintve elsősorban a Bánátban élt magyaroktól és németektől való átvételek. Mára azonban a bolgárok ezeket sajátjuknak tekintik.

Az előzőekben elmondottakat támasztja alá egy 1994-ben (Vingán) végzett kérdőíves felmérés is. Arra a kérdésre, hogy miben térnek el a bánáti bolgárok a körülöttük élő más etnikumoktól, a megkérdezettek elsőknek a szokásokat és utolsónak a táplálkozást jelölték meg. Arra, hogy konkrétan melyek ezek az eltérő szokások, már kevesebben tudtak válaszolni. A válaszok között első helyen áll a farsang, ami egyértelműen német és magyar átvétel. A bolgár eredetű szokások vagy az utolsó helyeken szerepelnek, vagy meg sem említik őket. Ugyanígy van ez az ételeknél is. Bolgár ételnek legtöbbször a magyaros tyúkhúsleves és a németes krumplipürét főtt hússal és paradicsommártással jelölték meg. Az előbb említett bolgár alakos kalács a paprikással együtt az utolsó helyre került. A Bulgáriába visszaköltözött bolgárok körében az eddig említett megváltozott jelenségek másságuk, bánáti mivoltuk szimbólumai lettek. A Bánátban maradtaknak azonban ez a hagyomány, ha valami bolgár hagyományt kell bemutatni, ezt mutatják be. Így lesz a hagyományból egyben bolgár is. Ezen a szinten tehát már nem az a fontos, hogy eredetileg honnan származik az adott kultúrelem, hanem hogy a közösség számára mit szimbolizál.

Míg kifelé próbálnak egységes hagyományú és nyelvű bánáti bolgár képet mutatni, a közösségen belül számon tartják a különbségeket. Különösen a két legnagyobb bolgár település, Vinga és Ó-Bessenyő között folyik egyfajta rivalizálás. A területileg központi helyen fekvő, vegyes lakosságú Vingán élő bolgárok mindig is jobban ki voltak téve az

akkulturációnak. Jelenleg Vingán a román hatás sokkal jobban érződik, ahol például a román nyelvhasználat fokozatosan előtérbe került. Ó-Bessenyőre a magyar bolgár jellegű, 20. század elejére kialakult bánáti borár kultúra a jellemző. Az átvételek szempontjából Ó-Bessenyő mindig pár lépéssel „le volt maradva” Vingához képest. Ahogy ők megfogalmazzák: „Harminc év múlva mi is ott fogunk tartani, ahol a vingaiak.”

A harmadik korszak további jellegzetessége, hogy kialakulóban vannak a Bulgáriával való kapcsolattartás intézményes formái. Jelenleg 20-30 bánáti bolgárdiák tanul bulgáriai egyetemeken. A jelenlegi bánáti bolgárértelmiség pedig az a nemzedék, amelyik cirill betűs írást, irodalmi bolgár nyelvet tanult az iskolában, ismeri a bolgár irodalmat és történelmet. Számukra tehát már fontos, hogy meghatározzák magukat bolgár viszonylatban is. Ezért utazásokat szerveznek Bulgáriába, ahol kulturális programmal mutatkoznak be. Fölvették a kapcsolatot a Bulgáriába visszaköltözött bánáti bolgárokkal. A rokonsági kapcsolatokat igyekeznek felújítani, és baráti kapcsolatokat kialakítani. Részt vesznek egymás közösségi ünnepein, iskolás korú gyerekeknek szerveznek csereüdültetést. Az 1980-as évek óta a Bánátban élő, valamint a Bulgáriában élő bánáti bolgárok fölvették a kapcsolatot a csiproveciekkel (Bulgária) is. Csiprovec (Csiprovci) az a település, ahonnan háromszáz évvel ezelőtt elmenekültek a bánáti bolgárok ősei. Az elnéptelenedett katolikus Városba a Balkán hegység falvaiból költözött be a pravoszláv vallású, eltérő hagyományú bolgár lakosság, akiknek leszármazottait jelenleg a bánáti bolgárok szinte rokonként kezelik. Minden nagyobb közösségi ünnepre meghívják egy-egy csiproveci képviselőt is. Új jelenség önmaguk bemutatásának az igénye oly módon, hogy már nemcsak maguknak írnak magukról, hanem a „nagyvilágnak” akarják bemutatni a bánáti bolgárok történelmét és hagyományait. (Ezzel a céllal a vingai polgármester a bánáti bolgárokról szóló román nyelvű könyv kiadását tervezi.) Hasonló igénnyel szerveznek egyre több közösségi ünnepet is.

Ugyanakkor a Bulgáriával való szorosabb kapcsolattartás azt eredményezte, hogy egyre jobban érzékelik a többi bolgártól való különbözőségüket. Minthogy azonban Bulgária sem viszonyul hozzájuk a legkedvezőbb módon, a legújabb tendencia az, hogy elfogadják „köztes létüket”, elkülönítik magukat a Romániában élő más bolgároktól, és meg akarnak maradni bánáti bolgár „palkeneknek”. Talán arra, a köztudatban elterjedt nézetre válaszolva (tudniillik hogy ők nem is bolgárok, mert nem görögkeletiek, nem írnak cirill betűkkel, mint a bolgárok többsége) fogalmazódott meg a következő gondolat, mintegy ellensúlyozva az elítélő véleményeket:

„Mi a bolgárok útját egyengetjük Európa felé, hiszen vallásunk római katolikus, írásunk latin betűs, és kultúránk is magasabb színvonalon áll, és itt élünk több mint 250 éve Közép-Európában.”

Összefoglalva: a bánáti bolgárok etnicitásának megőrzésében a legnagyobb szerepet nyelvük megőrzése és annak tudatos ápolása játszotta, valamint erős történelmi tudtuk, ami mind a szöveges folklórjukban, mind kiadványaikban szerepel, és többek között ezeken keresztül hagyományozódik. Szintén fontos tényező, hogy az „anyaországgal” minél sokrétűbb kapcsolatot igyekeznek tartani. Ugyanakkor éppen ez a kapcsolattartás eredményezte, hogy a bánáti bolgárok saját tapasztalataik alapján érzékelhetik különbözőségüket a többi bolgártól. Az elkövetkező időszakban az identitást ezért három tényező formálja: román állampolgárság, bánáti bolgár hagyományápolás és egy általánosabb szinten a bolgár nemzethez való tartozás.

Irodalom

Bartha Elek: Etnikai rétegződés a dél-bánsági magyarság szokásrendszerében. In: Novák László szerk.: *Hiedelmek és szokások az Alföldön II.* Nagykovács 1992. 629-637.

- Czirbusz Géza: *A délmagyarországi bolgárok ethnológiai magánrajza*. Temesvár 1882.; *A Temes- és Torontál megyei bolgárok*. Budapest 1913.
- Miletics, Ljubomir: *Na goszti a banatszkite balgari*. *Balgarszki Pregled*. III. kn. 1-2. Szófia 1896.
- Peneva-Vincze, Lilia: Fünf Bulgardörfer in Banat - interethnischer und kultureller Austausch. 356-360. In: Eperjessy Ernő - Krupa András szerk.: *Nemzetiség - Identitás*. A IV. Nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató konferencia előadásai. Békéscsaba - Debrecen 1991.
- Rill, Jozu: *Balgarskutu právupisanji*. Pest 1866.
- Telbizov, Karol - Telbizova, Marija Vekova: *Tradicionen bit i kultura na barotszkite balgari*. *Szbornik na Narodnite Umotvorenija*. kn. 51, Szófia 1963.
- Váriné Szilágyi Ibolya - Niedermüller Péter szerk.: *Az identitás - kettős tükörben*. Budapest 1989.
- Banátségi balgarségi glásnić*. Telbis, Karol szerk. Temesvár 1935-43.
- Banatski balgarski kalendar*. Telbis, Karol szerk. Temesvár, 1936-39., 1940.
- Bolgár naptár Balgarski denevnik*. Kossilkov, Leopold szerk. Temesvár 1878, 1879, 1881, 1884, 1891.
- Nása glás*. Ivancov, Karol szerk. Temesvár, 1990-1994.
- Pucelnika*. Bolgár Kezdő-Olvasókönyv Magyarország bolgár ajkú népiskolái számára. I. osztály I. évfolyam. Rill, Jozu szerk. Temesvár 3. kiad. 1889.
- Telbizov, Karol - Telbizova, Marija Vekova: *Tradicionen bit i kultura na barotszkite balgari*. *Szbornik na Narodnite Umotvorenija*. kn. 51, Szófia 1963.
- Váriné Szilágyi Ibolya - Niedermüller Péter szerk.: *Az identitás - kettős tükörben*. Budapest 1989.
- Banátségi balgarségi glásnić*. Telbis, Karol szerk. Temesvár 1935-43.
- Banatski balgarski kalendar*. Telbis, Karol szerk. Temesvár, 1936-39., 1940.
- Bolgár naptár. Balgarski denevnik*. Kossilkov, Leopold szerk.: Temesvár 1878, 1879, 1881, 1884, 1891.
- Nása glás*. Ivancov, Karol szerk. Temesvár, 1990-1994.
- Pucelnika*. Bolgár Kezdő-Olvasókönyv Magyarország bolgár ajkú népiskolái számára. I. osztály I. évfolyam. Rill, Jozu szerk. Temesvár 3. kiad. 1889.

VIVIEN ZATYKÓ

HUNGARIAN BULGARIANS? THE ETHNIC IDENTITY AND ACCULTURATION AMONG BULGARIANS LIVING IN BANAT

The aim of the paper was to show how, even with relatively full acculturation, the Bulgarians from the multiethnic Banat region were able to preserve their ethnic consciousness and how the nature of this process changed over time.

The Banat is the region enclosed by the Maros, Tisza and Danube rivers. It once formed part of historical Hungary but at present most of it belongs to Romania. From the ethnic point of view it is the most varied region in the Carpathian Basin

The Bulgarians who settled down in the Banat in 1738-1741, fled from Bulgaria first of all because of the Turkish oppression, secondary because of their religion. These Bulgarians were different from the majority of the population living in Bulgaria by being Roman Catholic and not Pravoslavs.

Historically, Bulgarian-German-Hungarian coexistence had the oldest roots in the Banat. Besides time it was the Roman Catholic religion that played the most important role in setting off the processes of acculturation.

In spite of the strong acculturation the Bulgarians preserved their ethnic identity up to now. They opened Bulgarian schools, organized the Banat Bulgarian Association, started their own newspaper and recently they have their local TV and Radio programme bi-weekly. The circumstances and events significantly influencing evolution of the ethnic identity of the Banat Bulgarians can be divided into three periods (1862-1890s, 1930s-1950s, and from 1990-onwards).

Preservation of the language and its conscious cultivation has played the biggest role in preserving the ethnicity of the Banat Bulgarians, together with strong historical awareness. The Banat Bulgarian identity always contained two aspects - self-awareness as Banat Bulgarians and stress of their belonging to Bulgaria and the Bulgarians.